

בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו

יש לעיין, וכי לבית שמאי כל המתפללים היו מביאים עמהם מיטות לבית הכנסת להתפלל תפילת ערבית. ועוד יש להבין מהו הענין בהטייה זו.

ונראה דבית שמאי סברו שיש חילוק מהותי בין קריאת שמע של הערב לזו של הבוקר. קריאת שמע של הבוקר עניינה הכנה לאירועי היום ונסיונותיו, ולכך דווקא בשעת הקימה יש לקבל עליו עול מלכות שמים. אך בלילה לאחר שעבר היום, יש להסיק את המסקנה "אין עוד מלבדו" כשהכל רגוע, והאדם נינוח במיטתו, אז יכול להתבונן ביראת השם אהבתו וייחודו. אך בית הלל סברו שבכל מצב שבו האדם נמצא יש לו לקבל עליו את עולו, הינו כל אדם קורא כדרכו. בין אם הוא באמצע עיסוקו ובין אם הוא בדרכו, או בשבתו ובקומו. ואין לעשות שום פעולה בשביל הקריאה. ובהמשך נבאר עוד בעומק מחלוקתם. ומה שאמרו שיטה אין הכוונה דווקא בשכיבה, אלא שיש ברגיעה ולא בעמידה ולא בהליכה תוך כדי עיסוק המטרידו. ולכך מי שיושב אינו מבטל מצוות הטייה.

נגדר איסור ההטייה לבית הלל

יש כאן דבר פלא, שמבואר שאסור להטות לדברי בית הלל. ובפשטות הוא רק משום שיקבעו הלכה כבית הלל. אך בגמ' לא משמע שזהו כל העניין, שהרי אמרו שאפילו בלכתו בדרך אין לעשות כן, למרות שאין חשש של קביעת הלכה לדורות. **עוד** צריך להבין את המשל המובא בגמ' "משל לאדם שאומרים לו זקנך מגודל, ואומר יהא כנגד המשחיתים"

והנה. יסוד גדול לימדונו רבותינו, שבכל מקום שיש "משל" פירוש הדבר שיש כאן דבר עמוק מאוד, שרק על ידי המשל אפשר לאומרו. והנה דבר זה מוזר מאוד, שאדם בעל זקן מקבל מחמאות ואומרים לו זקנך מגודל ונאה ומשיב להם שיקצוץ אותו.

ונראה בכוונת המשל, שאם אומרים לאדם זקנך מגודל, יש אפשרות לפרשו או שהוא יפה או באופן ציני, שאינו יפה. ובאותה מידה, למדנו מזה שההטייה בקריאת שמע יכולה להתפרש כדבר מעולה או כדבר שאינו מתאים. הטייה יכולה להתפרש כפעולה של מנוחה ויכולה להתפרש כפעולה של ריכוז. דעת בית שמאי שיש לקרוא קריאת שמע בדרך של הטייה, ודעת בית הלל שיש בזה גנאי להטות, ורק אם היה מוטה יכול לקרות כדרך שהיה עד עכשיו. [שו"ר כן בתוס' רעק"א על ברכות].

ביאור עומק מחלוקתם בדין הטייה בקריאת שמע ובעוד מקומות בתורה

ידוע מה שנחלקו בית שמאי ובית הלל אם שמים נבראו תחילה [לב"ש] או שהארץ נבראת תחילה [לב"ה]. וידוע בשם המהר"ל שביאר, שלדעת בית שמאי קיום התורה הוא ניתוק של האדם מן הארץ, והשתייכותו אל השמים. ולדעת בית הלל, קיום התורה הוא על ידי קידוש החומר, והעלאתו לשמים. [ובע"ה נאריך בזה בפרק אלו דברים, בכמה מחלוקות שיש בין ב"ש ובין ב"ה בסעודה]

ולפי זה אפשר לבאר את יסוד מחלוקתם אם להטות או לא. לדעת בית הלל, הטייה היא פעולה שאדם עושה כשרוצה לנוח ולהתרווח. ולכך אין לעשות פעולה כזו בשעת קריאת שמע. כיון שעצם ההטייה איננה **משמשת** את המצווה אלא יש לו לקיים את המצווה מתוך מצבו הנוכחי, ולא יעשה פעולת הטייה מיוחדת לצורך קריאת שמע. אך לדעת בית שמאי, אדרבה, אם קורא כדרכו לא עשה שום פעולה שמשייכת אותו אל קיום המצווה, ובכדי להתנתק מן הארץ, צריך לעשות פעולה מיוחדת שעל ידה ישאף את אוויר הפסגות של המצווה. ולכך יש לו לעשות פעולה מיוחדת של הטייה בערב, ופעולה מיוחדת של עמידה בבוקר.

בדין ישיבה לבית הלל בקריאת שמע של לילה

יש לעיין האם לבית הלל בקריאת שמע של הלילה מותר לשבת או שגם לשבת אסור. וראיתי באליה רבה שהביא מהב"ח שרצה לדייק מדבריו שמוותר לשבת, וכל מה שאסור הוא רק להטות. ולדברינו יתבאר היטב, שאף שלבית שמאי מקיים הטייה בישיבה, אך האיסור להטות לבית הלל הוא דווקא בישיבה ולא בהטייה, משום שישביה אין בה שום גנאי, ורק בהטייה יש גנאי.

בדין עמידה לבית הלל בקריאת שמע של שחר

יש לעיין האם לבית הלל מותר לעמוד בקריאת שמע של שחר. שלכאורה כשם שלבית הלל אין להטות בערב כבית שמאי כמו כן אין לעמוד בבוקר כבית שמאי. וכך כתב בסידור ר"ע גאון והובא בשלחן ערוך.

אמנם לדברינו יש להעיר על זה, שאם נאמר שהטעם שלא יטה לבית הלל הוא משום שיש בזה ביזיון לקרוא בדרך כזו, אם כן לא שייך לומר כך בעמידה. וכל האיסור בעמידה הוא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה כבית שמאי. ונפק"מ שכל מה שאסור לעמוד לבית הלל הוא דווקא שמא יראו התלמידים, ובצנעה ליכא איסורא.

העושה כדברי בית שמאי חייב מיתה - מדוע

צריך להבין את עומק הפלגת החומרא בפסיקה כדעת בית שמאי. ונראה לומר, לפי מה שביארנו שדעת בית שמאי היא תורת השמים, שהיא התנתקות מן הארץ, אם כן לאחר שנפסקה הלכה כדעת בית הלל, כל העושה כבית שמאי גורם לעצמו שישתייך אל השמים, ויעלה לשם בקרוב...

למה נאמר בשכנך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים

צריך ביאור, דלכאורה צדקו בית שמאי בטענתם שפשטות הדברים מורה לקרוא בשכבו ובקומו, ולמה עקרו בית הלל את הפסוק ממשמעותו. ונראה שאף בית הלל מודים לבית שמאי שקריאת שמע של הלילה חלוקה במהותה משל היום, אלא שסברו שדי בכך שהוא זמן שכיבה בכדי שיהיה במצב נינוח, וכן בקומך בזמן שבני אדם עומדים ממילא מקבל אופי אחר של קריאה, אך אין צריך לשנות את תנחתו לשם כך.

מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר

קטע זה במשנה נראה קצר אך האריכו בו מאוד כל המפרשים להבין מה בא ללמדנו. ופירושו חלק מן המפרשים כך. מקום שאמרו להאריך פירושו שיש בו תוספת תחינה אינו רשאי לקצר משום **שאו לא יהיה בו חתימה**. ושמה תאמר שאם לא יהיה בו חתימה מה בכך, **הרי מקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום**.

לחתום אינו רשאי שלא לחתום

יש לעיין מה הפירוש שלא לחתום. נקח דוגמא, בברכת הקידוש אומרים ברוך. אשר קדשנו במצוותיו וכו' ברוך אתה ה' מקדש השבת. האם הכוונה שלא לחתום שאמר את כל הנוסח ללא הברכה לבסוף, או שאמר רק את ברכת השבת ברוך אתה ה' מקדש השבת. **ונראה להוכיח** מן האופן השני, שלא לחתום אינו רשאי לחתום, שאם מדובר שאמר ברוך אתה ה' בורא פרי העץ, ומיד חתם בברכת בורא פרי העץ, הרי זו ברכה לבטלה גמורה, שאין שום טעם לברך שוב. אלא מדובר שהוסיף דברי שבח וחתם באיזה ענין אחר, ואם כן אפשר להוכיח שאף מה שאמר לחתום אינו רשאי שלא לחתום מתפרש, שאמר רק את הברכה הקצרה ולא שהאריך ולא חתם. וקמ"ל בזה שרק במקום שתקנו חכמים תוספת תחינה בתוך הברכה אפשר לעשות כך ולא בכל מקום שרוצה לעשות כן.

ברכות דף יא:

שהאהבה של הבורא לעמו מתרבה ומתגלה. ואילו בלילה שהוא כנגד זמן ההסתר, אין האהבה תלויה בדבר אלא היא אהבת עולם.

בביאור השייכות בין אהבה רבה לקריאת שמע

בברכת אהבה רבה או אהבת עולם יוצאים ידי חובת ברכת התורה אמנם ודאי שאין זה עיקר עניינה. שברכת התורה היא ברכה על מעשה הלימוד, וכאן הברכה היא על עצם אהבתנו שאוהב אותנו הבורא. ונראה שיש כאן הקדמה לקריאת שמע שאף שאנו באים לקבל עול מלכות שמים, אין זה רק מתוך הכרח וכפייה, אלא הוא הדרך שבה אנו מחזירים אהבה לבורא יתברך על אהבתו אותנו, וכך קבלת העול נעשית באהבה מתוך ידיעת חשיבות התפקיד.

בביאור השייכות בין ברכת אהבה רבה לברכת התורה

יש להעיר הערה נכבדה בענין ברכות התורה. בברכת התורה אנו מבקשים **והערב נא ה' אלוקינו**, ולא מבקשים דעת בינה והשכל, כיצד יתכן? ואילו באהבה רבה שאיננה ברכת התורה אנו מאריכים בתן בלבנו להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וכו'. ונראה שהחילוק הוא כזה, שברכת התורה היא ברכה על המצווה ללמוד תורה, וידיעת התורה והבנתה הם מתנה הניתנת ללומד התורה. מה שאין כן בברכת אהבה רבה כאן מדובר על האהבה בנתינת התורה, ומתנת הידיעה נכללת באהבה זו.

ויש בנותן ענין להביא את מה שאמר הגר"ש אלישיב לתלמידו כשנשאל כיצד מגיעים לאהבת תורה ולחשק בלימוד, והשיב "לכוון כשאומרים והערב נא" ובדוק ומנוסה שהיצר הרע מפריע מאוד לכוונה באמירת והערב נא, כמו שידוע שמפריע לכוונה באמירת פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון.

לימא יוצר אור ובורא נוגה

צריך ביאור היכן נאמר לשון נוגה ומהי משמעותו. עוד צריך להבין מדוע חושך הוא לשון של גנאי. עוד צריך להבין מהו תירוץ הגמ' שהטעם שאומר חושך הוא להזכיר מידת לילה ביום, והרי זה גופא היה השאלה שיכנו את הלילה נוגה. ונראה שהאור מסמל את הגילוי, והחושך את ההסתרה, ולכך ונראה שלשון נוגה הוא העדר האור, שנשאר ממנו מעט. וכן הוא לשון הפסוק אשר הלך חשכים ואין נוגה לו. שהלך בחושך בלא שום נוגה. וטענת הגמ' היא מדוע לא יאמר יוצר אור ובורא סילוק של האור שמביא נוגה. ואף שיש שלב נוסף של הסתלקות מוחלטת של האור, אין צורך להזכיר את זה, שיש שלב של חושך מוחלט. והגמ' מתרצת כדי להזכיר מידת לילה ביום, הינו שיש ענין להזכיר את מידת הלילה, ועומקו של דבר הוא להזכיר שכשם שהיום הוא מאת ה', כך גם החושך אינו משום שיש כח אחר בעולם, אלא זוהי מידתו של הקב"ה להיות קל מסתתר. ולכך מזכירים את עוצמת ההסתרה הינו חושך גמור ולכך לא מזכירים אותו בלשון עדינה.

כפלוגתא אם אומרים אהבה רבה או אהבת עולם

– צריך להבין במאי פליגי. ראשית כל יש להבין מהו ענין זה של אהבה רבה ואהבת עולם. ונראה לבאר, שהנה ענין אהבה אינו **רגש** אלא **קשר**. ויש רמות שונות של קשר בין אנשים, ואהבה רבה פירושה קשר גדול. ואהבת עולם פירושה, אהבה שאינה תלויה בדבר, שהמושג עולם פירושו שאינו נפגם על ידי שום גורם חיצוני. כמו שאנו אומרים כי לעולם חסדו, שפירושו למרות כל המפריעים, וכן מה שאנו אומרים בתפילה אתה גיבור לעולם, אין פירושו שהיה אפילו צד לומר שייחלש לאחר זמן, אלא שגבורתו של הקב"ה לתקן את העולם כנגד המפריעים.

בביאור הפשרה לומר אהבה רבה בבוקר ואהבת עולם בלילה

עפ"י מה שביארנו נראה לומר שבבוקר שהוא כנגד זמן הגילוי, שהאדם פועל ומצליח, אזי נחשב בזמן של אהבה רבה,

הערות בענין ברכות התורה

א נחלקו האחרונים האם ברכת התורה מדאורייתא או מדרבנן. ויש לידע, שכאשר ישנו נידון אם דבר הוא מדאורייתא או מדרבנן אין זו סתם שאלה האם יש לכך מקור מדאורייתא, אלא יש חילוק מהותי בין חיוב דאורייתא לחיוב דרבנן. חיוב דאורייתא פירושו שכך הוא צורת הדבר. ולפי"ז **צורת לימוד התורה** הוא עם ברכה. וחיוב דרבנן פירושו שראוי לברך לפני הלימוד, להכיר בערך המתנה וכו"ב. ולכך ברכות הנהיגין אף שיסוד חיובם הוא מסברא שאסור לאדם שיהנה בלא ברכה, אך אין זה אלא שראוי להיות כך, ואין לזה שייכות עם עצם האכילה. ולפי זה נראה שהסיבה שיש לברך ברכות התורה מדאורייתא, להגדיר את כל הלימוד שלא יהיה כלומד לשם אמצעי בכדי לדעת לקיים את המצוות, אלא שעוסק בתורה כדבר ה'. ומאן דאמר שחיובו מדרבנן סבר שראוי לאדם להכיר בערך המתנה שקיבל. ולכאורה לפי זה אף מדרבנן אין איסור ללמוד בלא ברכה. ויל"ע.

ב במשנה ברורה מבואר בסימן מז שאסור ללמוד ללא ברכה, והדבר צריך ביאור, הרי אין זה שייך לאיסור שלא להנות בלא ברכה. ולפי זה יובן היטב מה שאמרו שהוא חמור מאוד ואסור ללמוד בלא לברך, משום שצורת לימוד התורה הוא עם קביעה שלימוד זה הוא תכלית ולא אמצעי.

ג בגמ' מבואר שאם השכים לשנות קודם קריאת שמע צריך לומר ברכות התורה. ומשמע לכאורה מדברי הגמ' שאין צריך לומר ברכות התורה אלא רק כשלומד לפני התפילה. אך אם אינו לומד לפני התפילה לא יברך כלל.

ד התוס' הביאו את הירושלמי שנפטר בברכת אהבה רבה רק אם לומד מיד לאחר התפילה. וקשה הרי אהבה רבה נחשבת כברכת התורה וכשקורא קריאת שמע ממילא נחשב כדברי תורה. ומדוע צריך שילמד מיד אחר התפילה. ולפי מה שביארנו שענין ברכות התורה איננו בתורת חיוב ברכה בעלמא אלא **לקבוע** מהו אופי הלימוד. כל שעושה דבר על סדר התפילה לא יועיל לו לברכות התורה.

ה נחלקו הראשונים האם והערב נא הוא ברכה בפני עצמה או שהוא המשך של הברכה לעסוק בדברי תורה. **ולכך אין לברך לעסוק בדברי תורה בקול רם** מפני שהוא ספק אמן.

ו יש להעיר במה שמבקשים בברכת והערב נא שנהיה אנחנו וצאצאינו לומדי תורתך. מהי השייכות לברכה, הרי אין זה אלא תוספת של בקשה. והנה לנוסח אשכנז אומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו, ונראה לומר שהבקשה היא **שאנחנו נהיה כל כך דבוקים בתורה עד שהצאצאים ידבוקו אף הם בתורה**. ורק על ידי והערב נא נוכל להגיע לזה.